

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/9, p. 1-18

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11879>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

Referees/Hakemler: Prof. Dr. Davut KILIÇ – Prof. Dr. Mehmet KÖÇER

This article was checked by iThenticate.

BÜYÜK GÜÇLERİN ORTA DOĞU'DAKİ MÜCADELELERİ VE TÜRKİYE (1945-1960)

*Yaşar BAYTAL**

ÖZET

II. Dünya Savaşından sonra, Batı'nın aktif dış politikasında belirleyici rol oynayan İngiltere, Fransa ve Almanya gibi devletlerin yerini savaştan fazla yıpranmadan çıkan Amerika Birleşik Devletleri aldı. Amerika'ya karşı koyabilecek tek güç ise, Sovyetler Birliği'di. Bu iki gücün oluşturduğu soğuk savaş, bir süre sonra sıcak çatışmaya dönüştü. Sıcak çatışma alanları ise, önemli petrol yataklarına sahip olan Ortadoğu ve hinterlandındaki ülkelerdi. Soğuk Savaşın getirmiş olduğu sıcak çatışmanın yayılma alanı bir süre sonra Türkiye'yi de doğrudan etkiledi.

Türkiye'nin dış politikada, özellikle Orta Doğu coğrafyasında tarihsel ve kültürel varlığını Demokrat Parti iktidarı ile beraber yeniden canlandırmak istedi. Türkiye'nin bu bölgedeki tarihsel ve kültürel bağlantılarına rağmen, Arap ögesinin başatlığı ve bu ögeye uzun süre yabancı olmasından dolayı başarılı politikalar güdemedi. Sonuçta Türkiye global sistem ve ülkeler arası çatışmalar gibi çok sayıda değişkenden etkilendi. Bu durumda Türkiye, hem bölgede etkin rol oynamak durumunda kaldı hem de bölgenin iç sorun ve çatışmalarla dolu girdaplarından uzak durması gerekiyordu. 1950'ler boyunca Türkiye, Orta Doğu'da meydana gelen olayları, NATO açısından değerlendirmeyi ulusal bir politika olarak benimsedi. Türkiye bu dönemde Arap devletlerinde meydana gelen milliyetçi akımlara ve bağımsız politika izleme isteklerini tam olarak anlayamadı. Orta Doğu'da meydana gelen bu yöndeki her girişimi, SSCB'nin Orta Doğu'ya sızması olarak değerlendirdi.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Soğuk Savaş, Türkiye, Amerika, Sovyetler Birliği.

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, El-mek: ysrbaytal@yahoo.com

STRUGGLES OF GREAT POWERS IN THE MIDDLE EAST AND TURKEY (1945-1960)

ABSTRACT

After the World War II, countries such as England, France and Germany, which played a decisive role in the active foreign policy of the West, were replaced by the United States of America, which survived the war without much wear. The only power to challenge America was the Soviet Union. The Cold War caused by these two powers soon turned into a hot conflict. The areas of hot conflict included the Middle East with its significant petroleum reserves and hinterland. Before long, Turkey was also directly affected by the expansion of the clash brought about by the Cold War.

In foreign policy, Turkey wanted to revive its historical and cultural existence especially in the Middle East with the Democratic Party government. In spite of its historical and cultural ties rooted in the region, Turkey was not able to follow successful policies due to the dominance of the Arab factor and its long aloofness from this fact. Naturally, Turkey was influenced by global system and various variables like international clashes. In such a situation, Turkey both had to play an effective role in the region and keep itself away from the region's turbulence full of internal problems and conflicts. During the 1950's, Turkey adopted a national policy in line with that of NATO while evaluating the developments in the Middle East. Turkey could not wholly understand national currents in Arab countries and their desire to follow independent policies during this period. It evaluated every attempt to this effect as an infiltration by the Soviet Union to the Middle East.

STRUCTURED ABSTRACT

Directing itself towards the West after the declaration of the Republic, Turkey maintained its relations with the Middle East countries at the lowest level except for the problems of Musul and Hatay, the issues left behind after the Treaty of Lausanne. The visit made by the King of Iraq, Faysal and the Iraqi prime minister, Nuri Said to Turkey in July 1931 became a crucial turning point in the development of the relations between Turkey and the Middle East countries. The relations developing with Iraq after this visit and the Sadabat Pact signed in 1937 were a sign of Turkey's changing outlook on the region as well as a change in its policy to maintain its current position as it is. Yet, the balance of power both in Europe and the Middle East began to shift in this period of time. The increasing immigration by the Jews to the Palestine led to a major upset in the Middle East, triggering nationalism among the Arabs in the subsequent years. As for Europe, while Italy under Mussolini occupied Ethiopia, dealing a serious blow to the existence and dominance of Britain in the Mediterranean, Germany began to violate the restrictions imposed by the Treaty of Versailles after Hitler came to power. This situation resulted in a new polarisation in Europe. The new revisionist front formed by Germany and Italy posed a threat to Britain and France.

Turkish Studies

In reaction to this development in Europe, Britain came up with the idea of the Middle East Command so as to maintain its hegemony in the Suez Canal, playing a key role in the protection of its interests in the Middle East. With this project, Britain aimed both to settle its disagreements with Egypt and to ease reactions to its military bases in the region by cooperating with the Middle East countries with the participation of Turkey, a Muslim country. Turkey, on the other hand, wanted to serve as a bridge between the East and West by encouraging Western countries to participate in political developments in the Middle East as much as possible. However, the developments taking place in the region affected Turkey adversely. When Turkey approached Arab countries, its relations with the West worsened. And when its relations with the Western countries improved, the ones with Arab countries severed. But the real problem damaging the relations between Turkey and Arab countries was the recognition of the State of Israel by Turkey. At first, Turkey supported Arab countries, thinking that the State of Israel would be within the sphere of the Soviet influence. Yet, when the US supported Israel's existence directly, in 1949 Turkey recognized Israel, an ally of the US, and sent a charge d'affaires as well as signing a trade agreement, thus severing its relations with Arab countries.

The establishment of the State of Israel officially created a new area of clash and conflict in the geography of the Middle East. Ethnically and religiously different in essence, Israel's existence was directly perceived as a threat in the Arab world. Moreover, the support of the West for Israel led by the USA and Britain enabled the Soviets to penetrate the Middle East more easily. Gaining strength after a certain time, Israel conflicted with the countries in the region, thus facilitating the Soviets' affairs there. The open support provided by the USA for Israel shifted the balance to the advantage of Israel and helped the Soviets to make the most of these conflicts. Although Israel's existence was a serious threat to the Arab countries in the region and the Soviets, it continued to pose a threat only to the existence of the Arab world in the following years. Soon after the establishment of the State of Israel, Arab Nationalism peaked and the Soviet Union benefitted from this in the best way. On the other hand, the USA sought to maintain its existence and strength with mobile politics by collaborating with countries such as Turkey and Pakistan. Ethnical and sectarian differences provoked by America destroyed Arab Nationalism as well as furthering disintegration in the geography of the Middle East. Now the Middle East turned into the very middle of terrorism and clashes.

The political and military support produced by the Soviet Union to the Middle East countries caused nationalistic Arabs to be more propagandists. Therefore, the anti-imperialist Arab nationalism emerging with the appearance of Israel and long-lasting Arab-Israeli wars made it easier for the USA and the Soviet Union to gain strength in the Middle East. After a while, these wars were localized as Palestine-Israeli wars rather than the common war of the Arab world. The discourse and sensitivity of Arab nationalism steadily became ineffective. Due to the political process and the milieu of conflict experienced in the Middle East, the states in the region became increasingly dependent on the USA and the Soviet Union. The Palestine problem which turned out to be the single

argument bringing the states in the region together instead of Arab nationalism started to be used by the USA and the Soviet Union as an instrument in the struggle for their hegemony and sovereignty in the region. Accordingly, the Palestine issue was no longer an internal problem of the Arab world, instead it turned into a tool employed by super powers to dominate and, therefore, to colonise the region. Arabs no longer made serious attempts to solve this problem; rather, they disintegrated more and more into smaller units, thus facilitating the expansion of the boundaries of the State of Israel in the region.

Turkey wanted to play a more active foreign policy in the region with the Democratic Party rising to power. There were important reasons urging Turkey to follow such a policy, one of which was the fact that America was the only choice of Turkey to be able to resist the Soviet expansion in the region despite its cultural and historical ties with the region's countries. Furthermore, among other important reasons behind Turkey's move to a more active policy was Turkey's being an ally of the USA and the West after the World War II and its being NATO's only gate opening to the Middle East as a Muslim country. During this period, Turkey wanted to maintain its position as an ally of America in the region without damaging its relations with Israel while maintaining its relations with Middle East countries by means of various alliances. The fact that Turkey strived to establish and to develop the Baghdad Pact to this end while improving its relations with Israel, which was against this pact, led to an inconsistency in Turkey's foreign policy. Although Turkey assumed an active role in the Baghdad Pact, its image was harmed in the face of rising Arab nationalism and Turkey started to be seen as a supporter of Israel and collaborator of the Western imperialism. The zigzagging policies followed by Turkey in the Middle East were not limited to these. Turkey became one of the first countries to recognize the United Arab Republic uniting Egypt and Syria founded under the leadership of Abdulnasir on Feb 22th, 1958. Further, Turkey also welcomed the decision taken by the governments of Iraq and Jordan to unite and the establishment of the Arab Federation by them.

In conclusion, Turkey's attempts to follow a more active foreign policy in the Middle East between the years 1945-1960 did not bring about the desired results but moved the countries in the region away from itself. Turkey, which did not manage the issues such as the Baghdad Pact, the recognition of the State of Israel, the Suez crisis, developments in Jordan and the Syrian crisis, moved away from this region where it had historical and political ties instead of approaching the countries there and became isolated in its foreign policy concerning this region. In addition, the propagandist attitude of the USA in foreign policy to make the Soviet Union appear extremely aggressive affected Turkey's policy along with its Middle East policy in part. The anti-communism policy which the USA often referred to in its foreign policy and which employed in the Middle East countries influenced Turkey more than the targeted countries in the region, meaning that Turkey's policy of the Middle East was formed in accordance with the attitude adopted by the USA. After the Iranian Revolution, America started to use its propagandist attitude in foreign policy as a means of pressure over Sunni Islamic states. This time the USA presented Iran as a threat to the Sunni states. Although Turkey

and Iran were two countries with mutual interests, they regarded each other as enemies and could not act in cooperation in issues of their mutual interest.

Keywords: Middle East, Cold War, Turkey, the United States, the Soviet Union.

GİRİŞ

Lozan bağımsızlık antlaşmasından sonra Türkiye bir taraftan devletin iç kurumsal yapısını güçlendirirken; dış politikada mevcut dengeleri korumaya ve bu dengeleri kendi lehine kullanmaya çalıştı. Bu anlamda Atatürk'ün dış politikasının esası, iç politikadaki güce ve istikrara bağlıydı. Kültürü ve Ülküsü ayrı olan toplulukları tek potada toplamanın yolu, iç kuvvetlerle mümkün olduğunu vurgulayan Atatürk, medeni dünyada Türkiye'nin yerini ancak bu şekilde alarak önemli dostluklar kurulabileceğini savunmuştur¹. Medeni dünyada Türkiye yerini alması için yapılan İnkıpların çoğu Batılı tarzda gerçekleşirken uluslararası siyasette Sovyetlerin varlığı ve yeni gücü unutulmadı. 1923 yılından itibaren Türkiye bir taraftan Lozan Antlaşmasından kalan sorunları çözmeye çalışırken, diğer taraftan Batılı devletlerle ilişkilerini koparmadan Sovyet Hükümeti ile dostluğunu ilerletmeye gayret etti. 1930'lu yıllar ise Türkiye'nin dış politikası, Batılı devletlerle ittifak ve işbirliği esasına dayalıydı. Zira 1930-1938 yılları arasında İtalya'nın Balkanlar ve Doğu Akdeniz'de oluşturduğu tehlikelere karşı Türkiye kendi güvenliğini de düşünerek bazı antlaşmalar yaptı. 9 Şubat 1934'te Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında imzalanan Balkan Antantı, İtalyan ve Alman tehdidine karşı sınırların güvenceye alınması için alınmış önemli bir antlaşmaydı. 8 Temmuz 1937'de Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında imzalanan Sadabat Paktı ile karşılıklı sınır güvenliği sağlanmış oldu. Bu anlaşma, Türkiye'nin güneyini güvenceye alması bakımından önemli bir antlaşma olmasının yanı sıra Ortadoğu'daki varlığını meşrulaştıran bir ittifak antlaşması olması bakımından önemlidir. Ayrıca, yine İtalyan tehlikesine karşı 1936 yılında Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve İngiltere'nin de dahil olduğu Akdeniz Paktı kuruldu. Bu antlaşmalarla Türkiye, dış tehditlere karşı koymanın yolunun güçlü ittifaklardan özellikle Batılı devletlerin desteğiyle kurulmuş olan ittifaklardan geçtiğini görmüş ve II. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye'nin dış politikası bu ittifak antlaşmalarıyla büyük oranda şekillenmiştir (Köni, 1988: 48). Türkiye, ittifak anlaşmalarıyla İtalya ve Almanya'ya karşı düşmanca bir dış politika izlemekten ziyade Lozan Antlaşmasındaki statükonun devamından yana bir denge siyaseti izlemiş ve tercihini Batı ittifakının önemli aktörlerinden İngiltere ve Fransa'dan yana kullanmıştır. Bu nedendir ki Türkiye Lozan Antlaşmasındaki durumunu korumak adına II. Dünya Savaşı sırasında Müttefik devletlerin tüm zorlama ve vaatlerine rağmen, ekonomik bozukluk ve askeri araç-gereçlerinin yetersizliğini gerekçe göstererek savaşa girmekten kaçındı (Koçak, 1996: 229). Ancak Türkiye artık dış politikadaki varlığı, değişen dengeler ve Orta Doğu'nun Amerika ve Sovyetler arasında çatışma bölgesi haline gelmesinin bir sonucu olarak Amerika'nın çizmiş olduğu politikalara bağımlı hale geldi ve daha önce dış politikada izlemiş olduğu bağımsız ve dengeye dayanan politika kabiliyetini her geçen gün kaybetti ve gel-git dönemleri yaşamaya başladı. Türkiye Orta Doğu'nun bu zorlu güç mücadelesinde gel-git dönemlerini yaşarken Kürt sorunu, devletin bekasına yönelik en büyük tehdit olarak karşısına çıktı (Oran, 2009: 20-26). Artık Türkiye'nin, Orta Doğu politikasının önündeki en büyük engel, bölgedeki hakim güçler tarafından dayatılan "kürt sorunu" kozu oldu.

¹ Atatürk konuyla ilgili olarak şu ifadelerle yer vermiştir: "...Milletimizin, kavi, mes'ut ve müstakir yaşayabilmesi için, devletin tamamen millî bir siyaset takip etmesi ve bu siyasetin, teşkilât-ı dâhiliyemize tamamen mutabık ve müstenit olması lazımdır. Millî siyaset dediğimiz zaman, kastettiğim mana ve medlül şudur: Hudud-ı milliyemiz dahilinde, her şeyden evvel kendi kuvvetimize müsteniden muhafaza-i mevcudiyet ederek millet ve memleketin hakiki saadet ve umranına çalışmak... Alehtlak tul-i emeller peşinde milleti işgal ve ızzar etmemek. Medeni cihandan, medenî ve insanî muameleye ve müteakabil dostluğa intizar etmektir..." Bkz. Atatürk, *Nutuk-Söylev*, C. II, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s. 586.

I. Soğuk Savaş Döneminde Uluslararası Dengeler ve Türk Dış Politikası

II. Dünya Savaşı öncesinde, Almanya ve İtalya'nın tehdit ve işgaliyle oluşan çoklu güç dengeleri, savaş sonrasında tekli ancak daha da bölünmüş bir hale geldi. 1945 yılından sonra Dünya, tam manasıyla iki bloğa ayrılmış durumdaydı. Bu bloklaşma, II. Dünya Savaşı öncesinde çoğunlukla sadece müttefiklik ile sınırlı bir durumu ifade ederken savaş sonrasında müttefiklik yanında özellikle Orta Doğu ve hinterlandındaki ülkelerin içyapısında liberal ve komünist ayrışmayı veya zıtlışmayı da beraberinde getirdi. Bu anlamda Sovyetlerin başını çektiği komünist blok bir merkezden sevk ve idare edilir hale gelirken; Amerika'nın başını çektiği aralarında yalnız insan hak ve hürriyetlerinden doğan hislerle hareket eden "hür milletlerden" oluşmaktaydı. Ancak aralarında cephe birliği olmadan birçok yönden ayrı düşmüş bu devletlerin ortak paydası, Amerika'nın kendileri için ideal olarak sunduğu hür dünyanın içerisinde yer almalarıydı. Bu iki bloğun dışında kalan tarafsız devletler ise, aralarında birleşemediklerinden Sovyetler Birliği ve Amerika'nın başlıca hedefi haline geldiler (Akşit, 1959: 13). Bütün bunlar göz önüne alındığında II. Dünya Savaşı sonrasında Dünyadaki güç dengesinin farklı boyutta devam ettiğini; askeri müttefiklik yanında siyasi veya ideolojik müttefikliğin de önemli hale geldiği açıkça görüldü.

1945 yılından sonra bu bloklaşma, öyle belirgin hale gelmişti ki bilgi teknolojisi neredeyse tamamen silah teknolojisine dönüştü. Dünya'yı iki kutuplu hale getiren bu güç dengesinde demokrasinin bekçiliğini üstlenen Amerika ve askeri kanadı NATO; karşısında ise komünist Dünyayı temsil eden Sovyetler Birliği ve askeri kanadı Varşova Paktı vardı (Bilge, 1996: 5). Teknolojik buluş ve yeniliklerin hızla arttığı bu dönemde nükleer çalışmalara da hız verildi ve bu çalışmaların çoğu askeri amaçlıydı. Artık nükleer program veya uzay çalışmaları bu iki devlet arasında gittikçe rekabete dönüşmüştü. Sovyetler ve Amerikalıların rekabet alanları ise, çoğunlukla Orta Doğu coğrafyası oldu. Bu coğrafya hem stratejik öneme hem de zengin petrol yataklarına sahipti. Bu nedendir ki, Sovyetler ve ABD, Orta Doğu coğrafyasında veya bu bölgeye yakın yerlerde üs elde etme arayışına girdi (Gölübol vd., 1974: 215). Üs elde etme konusunda her devletin veya bölgenin ihtiyaçları göz önüne alınarak hareket edildi. Bu durum, dini, siyasi ve ideolojik bölünmüşlüğü de beraberinde getirdi. Dolayısıyla Orta Doğu coğrafyasında ve hinterlandındaki yerler, fiziksel bölünmüşlükten ziyade mezhepsel, siyasi ve ideolojik bölünmüşlük daha ön plandaydı.

Bütün bu bölünmüşlük karşısında Türkiye, güçlü bir devletin ABD'nin yanında yer almaya başladı. Çünkü 1943-1945 yıllarında Türkiye'nin savaştan tarafların kesin ve topyekûn bir zafere ulaşamamalarından dolayı Orta Avrupa'da Sovyetler Birliği'nin kızıl ordusunun ilerlemesine karşı koyabilecek güçlü Alman ordusunun bulunması ve savaşın, bir uzlaşma barışı ile bir an önce sona ereceğini düşünmekteydi (Koçak, 1996: 144). Ancak Almanya'nın savaşta yenilgiye uğramasının ardından Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ile birlikte hareket etmeye başladı. Türkiye II. Dünya Savaşı sonlarında Almanya'ya savaş açarak Müttefik güçlerin yanında olduğunu göstermeye çalıştı. Ancak Kızıl Ordu tehlikesi, Türkiye için hâlâ önemli bir tehditti ve Türkiye bu tehlikeyle tek başına mücadele edecek bir güce sahip değildi. Bu yüzden Türkiye, güçlü bir müttefik bulma arayışına zorunlu olarak girdi. Bundan sonra Türkiye, ABD ile yakınlaşmaya ve ilişkilerini geliştirmeye özen gösterdi (Gölübol vd., 1974: 205). ABD'nin Türk dış politikasında gittikçe tek seçenek haline gelmesinde Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik saldırgan tavırları yanında İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sonrasında eski gücünü kaybetmiş olması ve Sovyetlere karşı tavrının net olmamasının da etkisi oldukça fazlaydı. Bu anlamda II. Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni Dünya düzeninde Türkiye'yi, Sovyet tehditlerine ve olası saldırılarına karşı ABD'nin askeri gücü ve bölgede etkili olma isteği koruyabilirdi. Böylece II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin büyük ölçüde yararlandığı çok merkezli güç dengesi, savaş sonrası yok olduğundan tek merkezli bir ülkeye, yani Amerika'ya doğru

kaydı. Artık temel tercihin Amerika olmasından dolayı, Türk dış politikasında, bir farklılaşmadan çok, bir süreklilik ve bütünsellik dönemi başlamış oldu Koçak, 1996: 283).

Soğuk savaş yıllarında Amerikan dış politikasında, Türkiye'nin ayrı bir yeri ve önemi vardı. Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada Amerikalıların müttefiki olarak yer alması, Sovyet yayılmasının önüne geçmek için önemliydi. Ayrıca Türkiye'nin Müslüman olması ve eski halifelik tecrübesi, Orta Doğu'daki Müslüman halkı kontrol etmede önemli bir avantaj sağlayabilirdi. Türkiye açısından ise, bu yakınlaşmanın önemi; Sovyet tehditlerini bir başka önemli güç ile bertaraf etmenin yanında Amerika'nın askeri ve ekonomik gücüne duyulan ihtiyaçtı. İki ülke çıkarları doğrultusunda kurulan bu ilişkiler, kısa süre sonra Amerika lehine değişerek Türkiye'nin dış politikada özellikle Orta Doğu'da bağımsız politikalar üretmez duruma düşürdü. Türk-Amerikan yakınlaşmasının dış politikadaki bu etkisi, devletin iç politikasına da yansdı. Artık Türkiye'deki siyasi iktidarlar, reform paketi olarak sundukları çoğu icraatlarını, Amerika'nın isteklerine veya politikalarına paralel yürütür hale geldiler. Bölgesel gücünü güçlü bir devletle gerçekleştirmek isteyen Türkiye için Amerika ile müttefiklik, kapitülasyon hukukuna dayanmadan ödün vermek anlamına geliyordu ki bu süreç, 1945 yılından sonra daha da hız kazandı (TBMM Tutanak Dergisi, 1945, 5, 22).

Türkiye'nin Amerikan yanlısı şekillenen dış politikası, 12 Mart 1947'de açıklanan Truman Doktrini ve ardından yürürlüğe giren yardım planıyla da güç kazandı. Truman Doktrini ile Birleşik Amerika artık Türkiye ile Yunanistan'ı kendi koruma alanı içine dahil ederek bu ülkelere gerekli askeri ve ekonomik yardım sağlamayı vaat ediyordu². Ancak Truman Doktrininin 22 Mayıs 1947'de yürürlüğe girmesinden sonra her iki devleti askeri açıdan Amerika'ya bağımlı hale getirmişti. Bunlardan; "Türkiye ve Yunanistan, kendilerine verilen ABD silah, araç ve gereçlerini, Birleşik Amerika Başkanı'nın bilgi ve onayı olmaksızın hiçbir biçimde 'amaç dışı' kullanamayacağına" dair bağlayıcı hükmü ile "Askeri yardımların amaçlarına uygun biçimde kullanıldığını ABD'nin, Türkiye ve Yunanistan'da sürekli biçimde denetleyecek" hükmüydü (Gevgili, 1981: 52). Zaten Truman Doktrininin en önemli amacı; Dünyanın hangi bölgesinde olursa olsun Sovyet yayılmasının önüne geçmek olduğuna göre, Amerika'nın zorlayıcı etkisi Türkiye ve Yunanistan gibi devletlerde kaçınılmaz görünüyordu (Bağcı, 1990: 10) Ayrıca Truman Doktriniyle ABD, hür dünyanın liderliğini de üstlenmiş oluyordu (Sarıay, 1988: 66).

Amerika'nın dış politikada üstlendiği hür dünya liderliği ve bu süreçte Türkiye ve Yunanistan gibi ülkelerin ekonomilerini iyileştirmelerine yönelik yapılan askeri ve ekonomik yardımlar, bazı tartışmalara yol açtı. Özellikle bazı Amerikalı yazarlar; dış yardımların yoksul ülkeleri, Batı yanlısı yapmaya yarayacak bir yol olup olmadığını sorgulamaya başlamışlardı. Onlara göre; dış yardımlar sayesinde hayat standartlarını yükselten yoksul ülkeler, bağımsızlıklarını güçlendirecek ve kendilerine zarar veren Soğuk Savaş ortamından uzaklaşmak isteyeceklerdi. Bu ülkeler, komünistlerle mücadelede, Batı'yı her an yalnız bırakmaları mümkündü. 1950'lerin ortalarında Mısır'da Nasır'ın geliştirdiği Batı karşıtlığı politikalar, Amerikan kamuoyunun bu endişesini doğrular nitelikteydi (Erhan, 2009: 551).

Truman Doktrini ve Marshall Planından sonra Amerika ile askeri ve ekonomik ilişkilerini gittikçe geliştiren Türkiye için ikinci önemli hedefi, NATO'ya girmek olmuştur. Sovyetlerin Türkiye'den toprak talepleri ve Uzak Doğu'da izlemiş olduğu saldırgan politikaları, Türkiye'nin güvenliği konusunu Dünya gündemine taşıdı. Türkiye'nin güvenliği konusu, Avrupa ve Amerika'da sıkça tartışılır hale gelmesi, Türkiye'nin NATO'ya girmesini kolaylaştırdı. Ayrıca 1945 yılından

² Kuşkusuz Türkiye, Avrupa, Asya ve Afrika arasındaki kara, hava ve deniz yollarının denetiminin sağlanacağı bir konumda olması, Amerika'nın liberal dünya sistemini kurması için önemliydi. Amerika'ya göre; SSCB Türkiye'yi ve boğazları ele geçirirse, Irak ve İran yoluyla petrol bakımından zengin Orta Doğu'ya girebilirdi. ABD Türkiye'ye destek vererek bu tehlikeyi uzaklaştırmak istiyordu. (Tellal, 2009: 514).

sonra İran'da yaşanan iç siyasi gelişmeler ve Sovyetlerin bu bölgede kurmaya çalıştığı hâkimiyet, ABD'yi hayli tedirgin etmişti. Orta Doğu'da meydan gelen bu siyasi olaylar ve Sovyetlerin yayılcı politikası, ABD'nin NATO'nun güney-doğu kanadının güçlendirilmesi gerektiği fikrini gittikçe kuvvetlendiriyordu (Erkin, 1968: 277-280). Artık jeostrajik öneme sahip olan Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya alınma fikri, Amerika'nın Orta Doğu politikasının bir parçası haline gelmiştir.

ABD için Türkiye'nin NATO'ya alınması, Balkanların ve Orta Doğu'nun güvenliğini sağlamanın yanında Sovyetlerin askeri ve ideolojik yayılmasının da önüne geçilmiş olacaktı. ABD'nin üslere duyduğu ihtiyaç, Sovyetler Birliğinin sergilemiş olduğu saldırgan politikaları ve 1949'dan itibaren atom gücü haline gelmesi nedeniyle bölgede stratejik ortaklık yapmayı zorunlu hale getirmiştir (Gönlübol-Ülman, 1966: 159; Gürbüz, 2010: 166). Sovyetler Birliğinin 1945 yılı sonlarında iki Gürcü profesörün iddialarına dayanarak bazı Türk illerinin kendilerine verilmesi için açtığı kampanya ve 1945-1946 yılları arasında Dünya gündemini meşgul eden İran Meselesi, ABD'yi oldukça tedirgin etmiştir (Gönlübol vd., 1974: 215). Kore savaşıyla genel bir savaşın çıkacağını savunan Amerika, NATO'nun güney-doğu kanadının güçlendirilmesi gerektiği fikrini savunmaya başladı. Bu gergin siyasi ortamda Türkiye için Kore Savaşı bulunmaz bir fırsat olarak görüldü³. Zira Kore'de Birleşmiş Milletlere verilecek destek, NATO'nun kapılarını Türkiye'ye açabilirdi. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi; Amerika için Türkiye'nin Kore Savaşına girmesinden çok Sovyetlerin Potsdam Konferansından sonra izlemiş olduğu yayılcı ve saldırgan politikalarıydı (Armaoğlu, 1995: 42,425).

Türkiye bu dönemde bir taraftan NATO'ya girme çabalarını sürdürmesi, diğer taraftan da Orta Doğu Komutanlığına destek vermesi, SSCB tarafından tedirginlikle karşılandı. Zaten Truman Doktrini ve Marshall yardımı sonrasında gelişen Türk-ABD yakınlaşması, SSCB'yi oldukça rahatsız etmiş ve Türkiye'ye karşı saldırgan tutumunu basın yoluyla yansıtmıştı. Türk-ABD yakınlaşması ve Türkiye'nin NATO'ya çabaları sonrasında Sovyetler, 3 Kasım 1951'de verdiği bir notayla bu durumu kınadı. Ayrıca SSCB, Türkiye'nin NATO'ya üye olması durumunda NATO'nun saldırgan amaçlarına alet olacağını; bunun getireceği sonuçlara da katlanacağını bildirdi. Sovyetlerin, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girme kararlarını; "Kuzey Atlantik'e uzak, ama SSCB sınırlarında iki ülkenin katılımı" olarak, kendi sınırlarında ABD gücünün bir yansıması olarak görmekteydi. Türkiye ise, buna 12 Kasım 1951'de verdiği yanıtta; NATO'nun savunma amaçlı bir bağlaşma olduğunu; SSCB'nin tedirgin olmasını gerektirecek bir durumun söz konusu olmadığını belirtti (Tellal, 2009: 506).

Kore savaşıyla genel bir savaşın çıkacağını savunan ABD, Balkanların güvenliği için NATO'nun güney-doğu kanadının güçlenmesini bu bakımdan elzem görüyordu. Strateji uzmanı ABD'li General Eisenhower, bir savaşın çıkması halinde Kafkasya'daki petrol ve Urallardaki endüstri merkezlerinin Sovyet yayılmasına karşı bombalanması gerektiğini savunuyordu. Bu sebeplerden dolayı ABD artık NATO savunmasını batı Avrupa ve kuzey Amerika savunması olarak görmüyor; NATO sınırlarının çok önemli saydığı Türkiye'ye kadar uzatılmasını istiyordu. Türkiye'nin NATO üyeliğine destek veren ABD, NATO içerisinde Türkiye'ye karşı olan Danimarka, Hollanda gibi ülkelere Türkiye lehinde baskılar yapıyordu (Gürbüz, 2010: 166). İngiltere ise çıkarları gereği Türkiye'nin NATO'ya girmesine karşıydı (Sarıay, 1988: 93,94). Zira İngiltere, Orta Doğu'daki çıkarlarını tamamen kaybetmemek için Orta Doğu Kumandanlığı kurulması fikrini savunmaktaydı. Bölgedeki İngiliz üslerinin geleceğini güvence altına almak için bu projeye Mısır ve Irak'ın da dahil edilmesini istemekteydi. Ancak çıkar çatışmalarının yaşandığı bu dönemde, Amerikan istekleri daha baskın hale geldi. Nihayet Türkiye, NATO'ya 18 Şubat 1952'de resmen

³ Arap Devletleri Türkiye'nin dahil olduğu Birleşmiş Milletlerin Kore'ye müdahalesine şiddetle karşı çıkmıştır. Bu yüzden Türkiye Arapların ikna edilmesi için Kore müdahalesi konusunda çeşitli sunumlar yapmıştır. (Yeşilbursa, 2010: 70).

dahil olarak Kuzey Atlantik Konseyinin 20-25 Şubat 1952'de yaptığı Lizbon toplantısına tam üye sıfatıyla yer aldı (Armaoğlu, 1995: 461). Türkiye'nin NATO'ya katılmasını, hem iktidar partisi DP, hem de ana muhalefet partisi CHP tarafından Türkiye'nin güvenliği ve geleceği için çok büyük bir başarı olarak kutlanmıştı. Zira Türkiye için NATO, Sovyet saldırılarına karşı bir güvence olmanın yanında Batı'dan Türkiye'nin modernleşmesini mümkün kılacak yardım ve borç para akışını sağlamanın bir yolu olarak görülmekteydi. Duygusal açıdan ise, Türkiye'nin Batılı uluslar tarafından nihayet eşit koşullarda kabul gördüğünün bir ispatı olması açısından önemliydi (Zurcher, 211: 342).

II. Soğuk Savaşın Ortasında Sıcak Bölge “Orta Doğu”

Orta Doğu kavramı, ilk kez II. Dünya Savaşında İngilizler tarafından Mısır'daki askeri birliklerinin “Orta Doğu Komutanlığı” olarak adlandırılmasıyla kullanılmaya başlandı. Kastedilen bölgeyi tanımlamak için daha önce Yakın Doğu kavramı kullanılmıştı. Her iki kavramın kullanılmış olması bölgenin Batı'nın bakış açısına göre şekil aldığını göstermektedir. Batılı Oryantalistlerin belirlediği bu yeni isim, aslında coğrafi bölge olarak aynı yeri, yani Doğu'yu tarif etmekte (Fırat-Kürkçüoğlu, 2009: 194) ve bölge, Avrupa'yı sömürü anlamında cezbetmekteydi.

Çoğunluğunu Arap-İslam devletlerinin oluşturduğu Orta Doğu, 1918 yılında İngiliz ve Fransızların Arap halkını Osmanlı aleyhine kışkırtmaları sonucu gittikçe istikrarsızlaştı (Kocatürk, 2011: 1450). İngiliz ve Fransızların bölge halkı için geliştirdiği Osmanlı sömürsünde kurtarma propagandası ve bu amaca yönelik uygulamaya koyduğu mezhep ve kültürel ayrımcılığa dayalı propagandist milliyetçilik, Orta Doğu'yu çatışma ve istikrarsızlığın merkezi haline getirdi. Orta Doğu'da İngiliz ve Fransız merkezli oluşturulan bu milliyetçilik, aslında modern sömürgeciliğin yeni bir yöntemi idi. Ancak bu iki devletin Orta Doğu için özel olarak tasarladıkları ve aynı anda uygulamaya koydukları bu politikalar, uzun sürmedi. Çünkü Sovyetler Birliğinin bölgede yayılmak için komünizmi Arap halkına sömürgeciliğe karşı bir başkaldırı olarak empoze etmesi, kısa sürede işe yaradı. Artık Orta Doğu'da dalga halinde yayılan Sosyalizm rüzgârı, İngiltere ve Fransa'nın sömürge boyunduruğundan kurtulmanın bir çaresi olarak görülmeye başlandı (Miquel, 1991: 567,568). Komünizm ve kapitalizmin ilk çatışma alanları haline gelen Orta Doğu coğrafyası, artık fiziksel ayrışmanın yanında toplumsal bölünmüşlüğü veya iç çatışmaların sıkça yaşandığı bir bölge haline gelmiştir. Komünizm ve kapitalizmin çatışmasıyla oluşan bu toplumsal veya siyasi bu bölünmüşlük, fiziksel bölünmüşlüğü daha da körükledi ve nihayet etnik ve mezhep çatışmalarıyla oluşan yeni ancak değişken sınırların oluşmasına neden oldu. İngiliz ve Fransızlar, bu değişken ve aynı zamanda kaygan yapı karşısında bölgenin sosyalizm etkisine girmesini önlemek ve Sovyet kontrolünde bağımsız Arap devletlerinin kurulmasının önüne geçmek için geleneksel politikaları haline gelen mezhep ve etnik yapıyı farklı şekillerde ön plana çıkardılar. İngiltere ve Fransa'nın I. Dünya Savaşından sonra Kafkaslar, Türkiye, İran ve Irak üzerinde bir baskı aracı olarak kullandığı Kürt Devleti kurma düşüncesi, bölge ülkeleri arasında bir denge kurmanın yanı sıra Sovyetlere karşı oluşturulmuş yeni bir denge unsuruydu. Her ne kadar İngiltere Kürt devleti kurma fikrinden bir süreliğine vazgeçmiş gibi görünse de bölgede çıkan Kürt ayaklanmalarını desteklemekten geri durmadı. İngiltere ve Fransa ile Sovyetlerin izledikleri politikalar yüzünden son derece karmaşık hale gelen Orta Doğu coğrafyası, petrolün gittikçe önem kazanmasıyla birlikte büyük devletlerin odağı; aynı zamanda uluslararası siyasette çıkar çatışmalarının merkezi haline geldi. Aynı dönemde milliyetçilik ideolojisiyle tanışınca bölge halkı, günümüze dek sürecek olan bir sorunlar yumağının tam ortasında kendini bulmuş oldu (Fırat-Kürkçüoğlu, 2009: 196).

1935 yılında İtalya'nın Habeşistan'a saldırması, Orta Doğu'da politik denge denklemini yeniden değiştirdi. Çünkü Habeşistan'a yerleşen İtalya, Orta Doğu'da Almanya ile güç birliği oluşturarak İngiltere ve Fransa'ya karşı Arap milliyetçiliğini farklı tonlarda kışkırtmaya başladı. Artık bu dönemde İngiltere ile Fransa'nın liderliğindeki statükocu kamp ile Almanya ve İtalya'nın liderliğindeki revizyonist kamp arasındaki ayrılık ve gerginlik oldukça belirgin hale gelmiş

durumdaydı (Uzel-Kürkçüoğlu, 2009: 271). İtalya bu süreci iyi yönetemese de Orta Doğu'da hakim güçlerin, bölgeye yönelik politikalarını gözden geçirmeleri gerektiğini göstermesi bakımından önemliydi. İtalya'nın izlediği bu saldırgan politikaları sonucunda İngiltere ve Fransa'yı bölge ülkeleriyle yeni ittifaklar kurmaya itti. İtalyanların Habeşistan'ı işgali sonrasında Orta Doğu'da gittikçe bir tehdit unsuru olması nedeniyle 2 Ekim 1935 tarihinde Cenevre'de Türkiye, İran ve Irak arasında dostluk ve işbirliği antlaşması (Düster: 926-928); iki yıl sonra ise, Afganistan'ın katılımıyla 8 Temmuz 1937 yılında Tahran'da Sadabat Paketi imzalandı (TBMM Kavanin Mecmuası, 1937: 889, Resmi Gazete, 1937: 8323-8337). Bu ittifak ve antlaşmalar; İtalya'nın Akdeniz bölgesindeki faaliyetleri ve Almanya'nın Türkiye ile yakınlaşma çabaları sonrasında İngiltere'nin Türkiye'ye yönelik bakışını değiştirdiği gibi İtalya'nın bölgede gittikçe artan gücü karşısında İngiltere ve Fransa gibi Batılı devletlerin bölgede artık statik politikaları terk etmeye başladıklarını açıkça göstermekteydi.

Orta Doğu'nun Avrupa devletleri arasında gittikçe çıkar çatışma alanına dönüşmesi Amerika ve SSCB'nin bölgede yayılmasını kolaylaştırdı. İtalya'nın Habeşistan'a girmesi, Orta Doğu coğrafyasında komünizm tehlikesini geçici olarak ortadan kaldırırsa da II. Dünya Savaşı sonrasında daha da keskinleşerek güç kazanmasına neden oldu. İtalya ve Almanya'nın aşırı milliyetçi söylemleri ve icraatları, savaş sonrasında anti milliyetçiliğe dönüşmüş ve dolayısıyla komünizm ideolojisi, Orta Doğu'da güç kazanmıştır (Erkin, 1968: 344). Bölgede komünizme karşı koyabilecek güç, liberal söylem ve uygulamalarıyla ön plana çıkan ABD oldu. Böylece İngiltere ve Fransa'nın bölgede hâkimiyet kurmak için kullandığı Arap milliyetçiliği söylemi, ABD'nin devreye girmesiyle daha kapsamlı ve çok yönlü liberal ve aynı zamanda ideolojik bir söyleme dönüştü. ABD'nin I. Dünya savaşı sonrası büyük güçler arasında yer alması ve II. Dünya Savaşından sonra tartışmasız Batı dünyasının lideri konumuna yükselmesi, Orta Doğu'da siyasi dengeleri de değiştirdi. Artık bölge, Amerika ve Sovyetler Birliği arasında iki büyük gücün sıcak çatışma alanına dönüşmüştü.

Soğuk savaşın sıcak çatışma alanı haline geldiği Orta Doğu coğrafyasının yanında bulunan Türkiye'yi de doğrudan etkiledi. Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum, Amerika ve Sovyetlerin ilgisini çekti. Çünkü Türkiye'nin bulunduğu jeopolitik konumu ve Müslüman bir devlet olması nedeniyle, hem komünist hem de liberal veya kapitalist dünya ile Orta Doğu ülkeleri arasında bir köprü olabilir veyahut akışkanlık sağlayabilirdi. Türkiye'nin tercihi, ulusal çıkarlarına ve Cumhuriyetin kuruluş felsefesine uygun olarak Batı yönlü oldu. Ancak bu yön, Orta Doğu'da yeni siyasi aktörler ve çok karmaşık faktörler nedeniyle doğru bir şekilde kullanılmadı. Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine yönelik Batı yanlı politikası, değişken faktör ve aktörlere rağmen, uzun süre statik durumunu korudu. Bu tutumuyla Türkiye, Batı'yla ilişkilerini geliştirdikçe Arap bağımsızlık hareketlerine karşı önemli refleksler geliştiremedi. Türkiye'nin Batı yanlısı bu tutumu, ABD lehine değişse de Orta Doğu politikasında her hangi bir değişim yaşanmadı. Aslında Türkiye'nin Arap Orta Doğusuyla ilişkilerini geliştirecek farklı seçenek veya nedenleri de bulunmaktaydı. Bunlar arasında; tarih ve dini faktörleri göstermek mümkündür⁴. Türkiye'nin Pakistan ile Bağdat Paktında yer almış olması, dini faktörün sonucu olarak gösterilebilir. Ancak Türkiye'nin dış politikadaki gücü, bu seçenekleri kullanma anlamında çoğu zaman sınırlı kaldı ve Batılı güçlerin etkisinde olduğundan bu faktörleri yeterince harekete geçiremedi. Batılı devletlerin ve Amerika'nın Türkiye'nin dış politikadaki etkisi veya yönlendirme gücü, Sovyet tehlikesi nedeniyle uzun süre devam etti. Türkiye, SSCB tehditleri ve daha sonra Kıbrıs sorunu nedeniyle dış politikada özellikle Orta Doğu'da çok yönlü politika geliştiremedi (Kürkçüoğlu, 1972: 3,4).

⁴ 16. Yüzyıldan başlayarak Osmanlı Devleti Orta Doğu'da egemenliğini kurmuştu. İran, Afganistan ve Pakistan dışındaki bölge ülkeleri yüzyıllar boyunca Osmanlı yönetiminde kalmışlar ve ilk milliyetçi ayaklanmalarını Osmanlı'ya karşı başlatmışlardı. Bu uzun birliktelik, karşılıklı olarak olumlu ve olumsuz duygu ve düşüncelerin birikmesine neden oldu. Bugün Türkiye ve Orta Doğu ülkeleri kendi geçmişlerini araştırdıklarında birbirlerini bulmaktadırlar. Bkz. (Fırat-Kürkçüoğlu, 2009: 196).

1945 yılında Orta Doğu'nun sıcak iklimi, bölgenin siyasetine de yansımış durumdaydı. 1945 yılında birçok Arap ülkesinin bir araya gelerek kurmuş oldukları Arap Birliği harekâtı, Arap milliyetçilik duygularının artmasına neden oldu. Bunun sonucu olarak Irak, Suriye, Ürdün ve Lübnan'da bir tek ülke olarak birleşme düşüncesi ortaya atıldı. Arapların bu birlik veya birleşme düşüncesi İngiliz çıkarlarına da uygundu. İngilizler, Suriye ve Lübnan'daki Fransız hâkimiyetini kaldırarak bu bölgeleri kendi hâkimiyet alanları olarak ilan etmek istiyorlardı. Ancak Mısır bu birleşmeye karşı çıktı. Mısır'ın endişesi, bu birleşmeden sonra Arap dünyasındaki gücünü veya en büyük ülke olma özelliğini yitirecek olması idi. Arap Birliği, düşüncesi, Orta Doğu coğrafyasında uzun süre en çok tartışılan konularından biri olsa da uygulamaya bir türlü konulamadı. Bunun sebepleri arasında; Orta Doğu'da İngilizlerin etkisinin gittikçe zayıflaması, İsrail devletinin kurulması ve Mısır'ın etkisi gibi nedenleri saymak mümkündür. 1958-1961 yılları arasında Mısır ve Suriye'nin birleşmeleri dışında Arap ülkeleri arasında bir birleşme yaşanmadı. Buna karşılık Ürdün-Arap birleşmesi yaşandı (Yeşilbursa, 2009: 1324-1325)

Türkiye'nin Orta Doğu'daki statüsü, 1945 yılından sonra daha kaygan bir durum gösterdi. Bu bölgenin değerlerini politize ederek iyi kullanan Sovyetler ile Sovyetlerin yayılmasını engellemeye yönelik Amerikan politikaları çarpışınca Türkiye'nin etkisi ve gücü gittikçe zayıfladı. Zaten Arap dünyası ile Türkiye arasında Suriye ve Hatay sorunu yüzünden belli bir soğukluk yaşanmıştı. Ancak Türk-Arap ilişkilerini asıl zedeleyen konu; Türkiye'nin 1949'da İsrail'i tanınması sonrasında yaşandı⁵. Bu olumsuzlukta, Mısır, Irak ve Suriye'de patlak veren ve Sovyet Rusya yanlısı yönetimlerin kurulmasıyla sonuçlanan ihtilallerin de payı oldukça fazlaydı (Albayrak, 2002: 870). Bundan sonra Türkiye ile Orta Doğu ülkeleri arasında sağlıklı ilişki kurulamadı ve Türkiye bu coğrafyadaki etkisini ve gücünü hem siyasi hem de ideolojik olarak kaybetti. Türkiye'nin Amerika ile birlikte İsrail'i tanımış olmasını Sovyetler fırsata çevirdi. Sovyetler Birliği, İsrail'in kurulmasına sessiz kalmış olması Orta Doğu'da sorunların derinleşmesine neden oldu. Bir süre sonra SSCB, İsrail'i tanımamasına rağmen, siyasi olarak İsrail'e karşı Araplara destek vermeye başladı. Bu durum, Orta Doğu'nun SSCB ve ABD arasında güç mücadele alanına ve aynı zamanda bölgenin gittikçe karışmasına ve ayrışmasına neden oldu. Artık Sovyetlerin de yönlendirmeleri veya etkisiyle Arap milliyetçiliği söylemi, antiemperyalist bir hal almaya başladı. Türkiye'nin Arap olmayan ve laikliği benimsemiş bir ülke ve aynı zamanda Orta Doğu ülkeleriyle ilişkilerini belli bir düzeyde tutmuş olmasına rağmen, İsrail devletini tanımış olması nedeniyle Arap ülkeleriyle olan ilişkilerde onarılmaz sorunlara yol açtı (Fırat-Kürkçüoğlu, 2009: 197).

İsrail Devleti'nin kurulması ve Orta Doğu devletleri üzerindeki etkisi nedeniyle Türkiye açısından olumsuz sonuçlar getirdi. Türkiye ile Araplar arasında çoğu zaman ağırlığını koruyan İslam dini kanalı artık pasifize oldu. Bu kanal, Sovyetler Birliğinin bölgedeki etkisini arttırmasıyla yerini Sosyalist akım veya ideolojilere bıraktı. Arapların Orta Doğu'da büyük güçlerin de etkisiyle Müslüman olmayan devletlerle birlikte hareket etme siyaseti veya dürtüsü, ileriki yıllarda kendi aralarında bölünmeyi hızlandırdı. Bu bölünme ve ardından oluşan karmaşa, Türkiye'yi doğrudan etkiledi. Türkiye, Orta Doğu'daki oluşumlar veya durumlar karşısında milli politikalar izleyemediği gibi Amerika ve Batılı devletlerin güdümünde kaldığından dolayı bölgeye çoğu zaman duyarsız kaldı. Bunun somut belirtisini ilk olarak İsrail Devletini tanımakla daha sonraları ise Lübnan ve Ürdün Olaylarında görmek mümkündür. Bilindiği gibi; Mısır devrimci, milliyetçi, sosyalist lider Cemal Abdül Nasır'ın etkisiyle oluşan milliyetçi hareketler, 1958 yılında Irak ve Ürdün'deki yönetimlere karşı çıkan ayaklanmalar sonrasında iyice kendini belli etmişti. Milliyetçi akımların güçlenmesi ve mevcut yönetimlere karşı ayaklanmaları bir süre sonra ABD'nin müdahil olmasıyla farklı boyuta taşındı. ABD, 15 Temmuz 1958'de milletçi ayaklanmalar sonrasında Lübnan'daki Amerikan vatandaşlarını korumak ve kendi ulusal çıkarları ve dünya barışının korunması bakımından

⁵ Türkiye, İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olması nedeniyle Arap dünyasında kötü bir imaj bırakmıştır.

yaşamsal önem taşıyan “Lübnan’ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü sürdürmek için Lübnan hükümetine yardım etmek” maksadıyla deniz piyadelerini Beyrut kıyılarına çıkardı. Böylece Eisenhower Doktrini ilk kez uygulamaya sokulmuş oldu (Fırat-Kürkçüoğlu, 2009: 633).

Türkiye, soğuk savaşın en hızlı ve belirgin yaşandığı 1950 ve sonraki yıllarda Orta Doğu’da meydana gelen olayları, NATO açısından değerlendirmeyi ulusal bir politika olarak benimsedi. Türkiye bu dönemde Arap devletlerinde meydana gelen milliyetçi akımlara ve bağımsız politika izleme isteklerini anlayamadı. Orta Doğu’da meydana gelen bu yöndeki her girişimi, SSCB’nin Orta Doğu’ya sızması olarak değerlendirdi. Ayrıca, Batı’yla ilişkilerini bozmamak ve sadık bir müttefik olduğunu göstermek için Orta Doğu’da Amerika ve Batı’nın müdahalelerine karşı duyarsız kaldı. Aynı şekilde Cezayir’in Fransa’ya karşı yürüttüğü bağımsızlık savaşı karşısındaki duyarsız tutumu nedeniyle bölge ülkeleriyle ilişkilerine oldukça darbe vurdu (Fırat-Kürkçüoğlu, 2009: 634).

III. Orta Doğu’da Çok Uluslu Güçler, Bunalımlı Yıllar ve Türkiye

1950 yılındaki seçimlerden büyük başarıyla çıkan Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle Türk dış politikasında özellikle Orta Doğu politikasında radikal değişikliklerin olacağı beklenmekteydi. Bu beklenti, Türkiye ve Orta Doğu halklarının duygularını ifade edebilir. Ancak gerçek şu ki Orta Doğu, artık hassas güç dengeleri üzerine kurulu ve aynı zamanda soğuk savaşın her an sıcak çatışmaya dönüşebileceği bir yer durumuna gelmişti. Amerika ve Avrupa’nın Orta Doğu için çizdiği Komünizm tehlikesine dayalı ideolojik politika, Türkiye’nin hem iç hem de dış siyasetini doğrudan etkiledi. (Demir, 2011: 700). Dolayısıyla DP iktidarı ve sonraki iktidarlar boyunca Türk dış siyasetinin belirleyici çerçevesi; Sovyet yayılmacılığına karşı antikomünizm vurgusuydu. Bu vurgu, 1950 yılında halkın yüksek oyu ile iktidara gelen DP hükümetlerinde de ilk sırada yer aldı.

DP iktidarı döneminde dış politikanın belirlenmesi ve uygulanması aşamasında bazı sapmalara rağmen, kendinden önceki hükümetlerden farklı olarak, TBMM vurgusunu çoğunlukla ön plana çıkardılar. Bu anlamda DP, milli uzlaşma veya milli mutabakat çerçevesinde Türk dış politikasının yönünü belirlemek istedi. Milli mutabakatın çerçevesi ise siyasi partilerin komünist partiler dışında dış politikadaki birlik ve beraberliğini ifade etmekteydi (Karpaz, 1967: 288). DP iktidarı, milli mutabakat çerçevesinde Türk dış politikasını üç temel prensibe dayandırmıştı: a) Sovyet yayılmacılığını önlemek, b) Batı ile askerî ve ekonomik işbirliği, c) Kıbrıs’ın taksimi (1955’ten itibaren) (Bağcı, 1990: 71). Bu prensipler içerisinde Sovyet yayılmacılığını önlemek, Türk dış politikasının hem en önemli vurgusu hem de Batılı devletlerden askeri ve ekonomik yardım sağlamanın önemli bir gerekçesiydi. Türk dış politikasında Batılı devletlerle ilişkileri geliştirmeye yönelik bu vurgu, Menderes’in kurduğu hükümet programlarına da yansımıştı. Menderes, 1954 yılında hükümet programı dolayısıyla yaptığı konuşmada şöyle diyordu: “...Yunanistan ve Yugoslavya ile akdettiğimiz Ankara Antlaşmasını her imkan ve şeraitin müsaadesi nispetinde daha kuvvetlendirmeye sarfi mesai etmekteyiz. Eski ve vefakâr müttefiklerimiz Fransa ve İngiltere ile her sahada yapmakta olduğumuz iş birliğinin her an daha kuvvetlendiğini söylemekle de büyük bir memnunluk duymaktayız...” (TBMM Tutanak Dergisi, 1954: 21).

DP iktidarının milli mutabakatın yansımaları biçiminde kamuoyuna Türkiye’nin dış politikadaki hedefi olarak sunduğu esas şeydi: Devletler arasında tarafsızlık mümkün olmadığına göre, Batı bloğuna dahil olmak için her şeyi göze almak tek çıkar yoldur (Eroğul, 1990: 133). Bu anlayış, Türkiye’yi Batı bloğundaki askeri ittifakların arasında yer almasının bir sonucu olarak iç politikada güvenlik endişesi hem en aza indirilmiş olacak hem de alacağı mali yardımlarla ekonomik kalkınma hamlesini yapmış olacaktı. Bu açıdan ekonomik kalkınmanın temeli dış ilişkiler ve bu ilişkilerden elde edilecek menfaatlere dayanıyordu. Bu nedenle, Türkiye’nin NATO içerisinde yer alması, hem ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için hem de SSCB’nin tehditlerine karşı koymak için önemliydi. DP iktidarı, dış politikadaki bu anlayışını uzun süre devam ettirdi. Öyle ki 1954

seçimlerinden büyük başarıyla çıkan DP'nin hükümet programında Batı ittifakı vurgusu açıkça yer almıştı. Hükümet programıyla ilgili olarak Menderes yaptığı konuşmada; "...Birleşmiş Milletler idealine samimiyetle bağlı kalmaya ve NATO gibi müşterek müdafaa teşkilatı içindeki inakıtımızın idamesine matuf gayretlerle tam bir mutabakat halinde olduğunu; Türkiye'nin dış siyasetinin, dünya sulhünün menfaatine olarak Avrupa ile Asya ve Amerika arasında telif edici ve uzlaştırıcı bir hüviyete büründüğünü..." İfadelerine yer veriyordu (TBMM Zabıt Ceridesi, 1954: 50,51) DP için NATO genelde Türkiye'nin dış tehditlere karşı özellikle Sovyet tehditlerine karşı kazanılmış önemli bir savunma kalkanı olmasına rağmen, özelde Batılı devletlerle özellikle ABD ile ilişkilerin geliştirilmesi ve iç istikrarın korunmasında bir argüman olarak kullanıldı. Öyle ki Menderes'in hükümet programları dolayısıyla yaptığı birçok konuşmasında iç istikrar ve Türkiye'nin ekonomideki ilerlemesinden bahsederken NATO'ya ve Birleşmiş Milletlere bağlılık vurgusunu çoğunlukla yaptı (TBMM Zabıt Ceridesi, 1954, 20-33). Menderes'in bu vurgusu aslında özgür dünyanın güç ve birliğini artırmak için daha çok çaba sarf edilmesi gerektiğine inanmasında dolaylıydı. Bu çerçevede Türk hükümeti, Londra'da yapılan Dokuz Güç Konferansının sonuçlarını memnuniyetle karşılamış ve Türkiye'nin uygun olan her durumda Batı Avrupa Birliğine katılma konusundaki tavrını açıkça ortaya koymuştu (Yeşilbursa, 2010: 79).

Ancak Batılı devletlerle geliştirilen ilişkiler ve Amerika'nın yapmış olduğu askeri ve ekonomik yardımlar⁶, Türk dış politikasındaki milli mutabakatın zayıflamasına ve dolayısıyla muhalefetteki partilerin DP hükümetini eleştirirken hep bu noktayı göz önünde bulundurmalarına neden oldu. Zira büyük oranda Türk dış politikasını savunmasız durumdan kurtarmak ve Türkiye'nin savunma gücünü kuvvetlendirmek için Amerika ile geliştirilen ilişkiler, 1954 yılından sonra Amerika lehinde bir hal almaya başlamıştı. Bu anlamda Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve 7 Mart 1954'te kabul edilen Petrol Kanunu'nun çıkarılmış olması, dış politikada sağlanan işbirliğinin iç politikadaki yansımasydı. Bu kanunun hazırlanmasında da yine Amerikalı uzmanlardan, bilhassa İsrail petrol kanununu hazırlamış olan Max Ball'ın görüşlerinden önemli ölçüde yararlanıldı. Petrol Kanuna göre, Türkiye'den yabancı firmalar tarafından çıkarılan petrolden elde edilen gelirin yarı yarıya paylaşılması kabul edildi (Erhan, 2009: 554).

Türkiye'nin DP iktidarı döneminde Batı ve Amerikan yanlısı tutumu, iç politikadan çok dış politikayı doğrudan etkiledi. Öyle ki Orta Doğu ülkelerinin Batı'ya karşı bağımsızlık mücadelesi verdikleri bir dönemde, Türkiye'nin tarafsızlığını bozarak Batı bloğuna yakın durması bölge ülkeleriyle ilişkilerini zayıflattı. O dönemde Batı'nın Orta Doğu çıkarları, DP tarafından Türkiye'nin kendi güvenlik çıkarlarıyla özdeş olarak görüldü. Bu durum, Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleri nezdinde Batı'nın ileri karakolu olarak algılanmasına neden oldu. Bağlantısızlar grubu tarafından düzenlenen Kahire ve Belgrad Konferanslarında Türkiye'nin yer almamış olması, ABD ve Batı'ya bağımlı olmanın bir sonucu olarak değerlendirilmekteydi (Duran-Karaca, 2013: 123).

DP'nin Orta Doğu'da izlediği Batı yanlısı tutumu, muhalefet partisi CHP'nin de ağır eleştirilerine neden oldu. CHP'nin II. Dünya Savaşında Batılı devletlerle ilişkiler konusunda DP ile büyük benzerlikler göstermesine rağmen, DP'yi "Batı'dan daha fazla Batıcı" olmakla suçlamışlardı. Dördüncü Menderes kabinesinin kurulması dolayısıyla yaptığı konuşmada İnönü şu ifadelere yer vererek DP'yi eleştirmişti: "...Arap-İsrail münasebetlerinin herkesi halecana düşürdüğü ve sulh

⁶ 1948 yılında başlayan Amerikan yardımı DP döneminde aratarak devam etmiştir. 1950-1960 yılları arasında Amerika'nın en fazla askeri ve ekonomik yardım yaptığı ülkeler sıralamasında ilk sıralarda yer almaktaydı. Öyle ki Sovyet tehditlerine karşı Türkiye'nin ABD'ye açtığı üsler karşılığında İsrail ve Mısırdan sonra ABD'den en fazla askeri ve ekonomik yardım alan ülke konumundaydı. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes çeşitli tarihlerde yapmış olduğu açıklamalarda; Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında Amerikan yardımlarının önemini vurgulayarak bu yardımların ihtiyaçlara göre tekrar düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur. Elbette Türkiye'nin ABD'den aldığı yardımlar sadece DP dönemiyle sınırlı tutulamaz. Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye, birçok kez ABD'den yaklaşık olarak 11.5 milyar dolar askeri yardım aldığı hesaplanmaktadır. (Ayın Tarihi, 1955: 45-46).

çaresi arandığı günlerde hudutlara koşup bir tarafı açıktan iltizam eden teşvikler yapılması Büyük Millet Meclisi karşısında mesuliyetini hatırlamıyan Bay Adnan Menderes'in sakat siyasetinin farikalarındır. Belâ çıkarmaya hevesli görünen müttefikten nihayet dostlarda vebadan kaçır gibi sakınırlar... ” (TBMM Zabıt Ceridesi, 1955: 269). İnönü'nün endişesi; Türk dış politikasının Batıya özellikle ABD'nin Orta Doğu politikasına endekslenmiş olduğuna dair görüntüsüydü. Muhalefetin bu söylemleri aslında İsrail'in devlet olarak tanınması sonrası gelişen durumun bir sonucuydu. Siyasi söylemlerin Türk dış politikasında etkisinin giderek azaldığı bu dönemde Türkiye'nin fazla alternatifi de gözüküyordu. Zaten CHP iktidarı döneminde İsrail'in tanınmış olması, Türkiye'nin Orta Doğu devletleriyle ilişkilerinde onarılamaz yaralara yol açmıştı.

1954 yılından itibaren DP, dış politikada daha kapsamlı siyaset izlemeye başladı. Türkiye'nin NATO'ya girmiş olması, Batı'yı Orta Doğu coğrafyasına en iyi anlatacak bir ülke olarak görülmesine neden oldu. Türkiye, NATO'ya girdikten sonra, bölge de antikomünizmi savunan önemli ülke haline geldi ve bu durumu Sovyet yayılmasının önüne geçmek için kullandı. Bu nedenle Türkiye kendisinin de içinde bulunduğu çeşitli bölgesel paktların kurulmasında önemli görevler üstlendi. 1954 yılında Türkiye, Yunanistan'ın da dahil olduğu Balkan Paktına komünist bir yönetime sahip olan Yugoslavya'yı Batı savunma sistemine dahil ederek Sovyetler Birliğinin Akdeniz'e inmesinin önüne geçmek istedi. Bölgede soğuk savaşın baş aktörü gibi hareket eden Türkiye, Batı ittifakının bir parçası olduğunu gösterdi. Batı'da Balkan Paktı, doğuda Pakistan ile yapılan anlaşma sonrasında Türkiye, Orta Doğu'nun savunmasını organize edebileceğini düşündü (Duman, 2005: 314). Menderes, Türk-İrak ikili bildirisinin yayınlanmasının ardından Irak parlamentosuna verdiği bir nutukta; Orta Doğu'da istikrarın ancak NATO ile birleşmekle mümkün olabileceğini ileri sürerek (Ahmad, 1976: 132), Türkiye'nin Doğu-Batı eksenini birleştiren önemli köprü olduğunu da vurgulamış oluyordu. Bu yüzden Türkiye, kendisini Orta Doğu Komutanlığı ile ilişkilendirerek, Orta Doğu'da birlikte hareket eden dört güçten (ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye) biri haline geldiğinin görüntüsünü veriyordu (Yeşilbursa, 2010: 70, 71). Nitekim Türkiye Amerika'nın SSCB ve Çin'e karşı Kuzey Kuşağı Savunma Projesi çerçevesinde Avrupa'dan Uzak Doğu'ya kadar kurmak istediği ittifak sistemlerine büyük oranda destek verdi. Bu çerçevede Türkiye, Eylül 1954 kurulan SEATO'ya (Güneydoğu Asya Antlaşma Teşkilatı) ve 24 Şubat 1955 tarihinde Bağdat Paktında yer alarak Orta Doğu'da Batılı güçlerle aynı çizgide olduğunu göstermiş oldu (Forum, 1954: 4). Bağdat Paktı'nın kurulması Arap Orta Doğusunda siyasi dengelerin Batılı güçler lehine değişeceğine inanılmaktaydı. Bağdat Paktı ile Irak, güçlü bir konuma gelirken Suriye'yi de kendi yanına rahatça çekebilme imkânına sahip olabilirdi (Duman, 2005): 317). Türkiye ise ortaya çıkan yeni koşullarda; coğrafi konumunu, Batı'ya sadakatini ve Orta Doğu bölgesiyle tarihsel bağlarını öne çıkararak Batı savunması için vazgeçilmez olduğunu göstermeye çalıştı. Nitekim Türkiye, Pakta giden süreçte Amerika'nın belirlediği politikalara büyük oranda sadık kalarak Orta Doğu'da yaşanan bu çalkantılı siyasi ortamda Türkiye'nin en güvenilir müttefik olduğunu ispat etmiş oldu (Fırat-Kürkçüoğlu, 2009: 621). Türkiye, bölgede ABD ile güçlü müttefik olarak hareket etmesinin önemli nedenleri vardı. Daha önce bahsedildiği gibi bunlar; Rusya'ya karşı Türkiye'nin güvenliğini korumak, Batı ile entegrasyonu sağlamayarak askeri ve ekonomik yardımlarla güçlü hale gelmekti. ABD açısından Türkiye, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Doğu'da SSCB'yi çevreleyen kilit bir ülke olmasından dolayı önemliydi (Uslu, 2000: 203). Aslında dönemin şartları göz önüne alındığında, Türkiye-ABD, ittifakı Türkiye açısından olumlu sonuçlar getirebilirdi. Ancak ABD'nin Türkiye'yi politik aktörden çok amacına ulaşmak için köprü olarak görmesi ve ilişkilerini bu çerçevede belirlemiş olması, Orta Doğuda Türkiye'nin varlığını ve gücünü zedeledi. Ayrıca Amerika'nın Orta Doğu'ya yönelik politikası, gittikçe Batılı devletlerin aleyhine bir hal almaya başlaması da Türkiye'yi doğrudan etkiledi. Her ne kadar Amerika ve İngiltere kurdukları paktlarla Sovyet karşıtı bir araç olarak kullanarak bölge ülkelerini kendi yanlarına çekmek isteseler de bunu başaramadılar. Çünkü Orta Doğu'daki güç mücadelesinde, Batı yanlılarının ve Irak'ın Arap dünyasının lideri olacağı

Turkish Studies

düşünülürken Süveyş Krizinden sonra Arap dünyasının tartışmasız lideri Nasır'ın Pan-Arabizmini destekleyenler önemli güç kazandı (Duman, 2005: 315-316). Ekim 1956 yılında patlak veren Süveyş Krizi sonrasında ise SSCB, Orta Doğu ülkeleri üzerinde daha etkili olmaya başladı. Bu durum karşısında ABD başkanı Eisenhower, kendi adını taşıyan ve Avrupalıların bunalım sonrasında bölgeden çekilmesiyle oluşan boşluğu Amerikan askeri gücü ve ekonomik yardımlarıyla doldurmaya doktrini uygulamaya başladı ve Orta Doğu'da dengeler yeniden kuruldu (Duran-Karaca, 2013: 124). Bu yeni denklemde Batılılar ve Türkiye Orta Doğu'da Sovyet nüfuzunu önlemede başarısız oldu. Buna karşın Sovyetler Birliği, Mısır ve Suriye'ye kapsamlı askeri ve ekonomik yardımlar sağlayarak Kuzey Seddi'ni aşmada ve Orta Doğu'daki nüfuzunu yaymada başarılı oldu (Yeşilbursa, 2011: 91). Diğer yandan Bağdat Paktı gibi Batılı devletlerin desteklediği paktlarda Türkiye'nin aktif rol alması, milliyetçi Arap ülkelerinde Türkiye'nin imajını olumsuz yönde etkiledi. Arap devletleri gözünde Türkiye, "İsrail'in destekçisi, eski sömürge ve eski Batı Emperyalizmin işbirlikçisi" olarak görülürken Türkiye açısından da bölge ülkeleri "SSCB'nin ajanları olarak" görülmeye başlandı ve Türk-Arap ilişkileri bundan oldukça zedelendi (Duran-Karaca, 2013: 123-124). Bu çerçevede Türk düşmanlığı, Sovyetlerin de etkisiyle bölge ülkeleri arasında gittikçe artmış oldu.

SONUÇ

II. Dünya Savaşının galipleri Müttefik Kuvvetler, Orta Doğu coğrafyasında karşı karşıya geldiler. Bu savaştan galip ancak yorgun olarak çıkan İngiltere ve Fransa Orta Doğu'daki gücünü ve otoritesini yavaş yavaş kaybetmeye başladı. II. Dünya savaşının diğer galipleri Amerika ve Sovyetler ise savaştan daha çok kuvvetlenerek çıktıklarından bu güçlerini Orta Doğu'da etkili şekilde ancak farklı kutuplarda yer alarak kullandılar. Savaşın galiplerinden Amerika liberal dünyanın liderliğini; Sovyetler ise komünist dünyanın liderliğini üstlenmişlerdi. Balkanlarda başarılı şekilde uygulanan bu ayırım, Orta Doğu coğrafyasındaki yansımaları hayli sancılı oldu. Bu iki güç karşısında Orta Doğu coğrafyasında eski gücünü ve politik varlığını koruyamayan İngiltere, uzun süre statik durumunu devam ettirdi. Amerika'nın Orta Doğu'ya girmesi ve dolaylı müdahaleleri politik denklemi değiştirdi. Amerika'nın varlık sebebi büyük oranda petrol olmasına rağmen Sovyetler, petrol yanında geleneksel politikaları olan sıcak denizlere inme amacının bir gereği olarak Orta Doğu coğrafyasını bir sıçrama tahtası veya köprü olarak kullandılar. Balkanlarda komünizm ideolojini yaymada büyük başarı gösteren Sovyetler, bu başarılarını Orta Doğu'da da sürdürdüler. Sovyetlerin, Amerika'nın Orta Doğu'daki varlığına karşı geliştirdiği antikapitalizm propagandası, büyük oranda etkili oldu. Silah ve ekonomik yardımlarla gücünü iyice perçinleyen Sovyetler Birliği, bölgedeki liderleri kendisine çekmeyi başarabildi. Komünizm ideolojisi karşısında hayli sönük kalan Amerika, Orta Doğu'da farklı politikaları uygulamaya koydu. Bölge'de kendi varlığını hissettirecek ve politikalarını uygulayacak İsrail Devleti'nin kurulmasına ön ayak oldu. İsrail'in varlığı, bölgedeki Arap devletleri ve Sovyetler Birliğine karşı önemli bir tehdit olmasına rağmen, yaşanan süreçte sadece Arap dünyasına karşı bir tehdit unsuru olarak varlığını korudu. İsrail Devletinin kurulmasından bir süre sonra Arap milliyetçiliği tavan yaptı ve bunu en iyi kullanan Sovyetler Birliği oldu. Amerika ise, Türkiye ve Pakistan gibi Müslüman devletleri yanına alarak mobil politikalarla varlığını ve gücünü korumaya çalıştı. Amerika'nın daha sonra ön plana çıkardığı etnik ve mezhepsel farklılıklar, Arap milliyetçiliğini yok ettiği gibi Orta Doğu coğrafyasını daha parçalanmış bir hale getirdi. Artık Orta Doğu Dünyadaki terör ve çatışmanın tam ortasında yer almaya başlamıştı.

Amerika'nın dış politikada Sovyetleri aşırı derecede saldırgan gösterme yönünde izlediği propagandist tavrı, Türkiye'nin iç siyasetinde ve kısmen Orta Doğu politikasında etkili oldu. Amerika'nın dış politika argümanı olarak sıkça kullandığı ve Orta Doğu ülkelerinde uygulamaya koyduğu antikomünizm siyaseti, bölge ülkelerinden çok Türkiye'yi daha çok etkiledi. Bu anlamda Türkiye'nin Orta Doğu siyaseti, Amerika'nın gösterdiği tavra göre şekil aldı. Amerika daha sonraki yıllarda dış politikada sergilediği propagandacı tavrını İran devrimi sonrasında bu kez Sünni İslam

devletleri üzerinde bir baskı aracı olarak kullanmaya başladı. Bu anlamada Amerika İran'ı Sünni devletler için bir tehdit unsuru olarak göstermeye çalıştı. Türkiye açısından ise, İran ile birçok açıdan Orta Doğu'da ortak çıkarı olduğu halde birbirlerini düşman ülke olarak gördüler ve ortak çıkarlar konularında birlikte hareket edemediler.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri ve Resmi Yayınlar

TBMM Kavanin Mecmuası, Devre: V, C. XVII Teşrinisani 1937.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: X, C. I, Tarih: 24.5.1954.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, C. XIX, Tarih: 2.7.1945.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: X, C. I, Tarih: 24.5.1954.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: X, C. I, İçtima: F, Tarih: 24.5.1954.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: X, C. VIII, İçtima: 2, Tarih: 16.12.1955.

Ayın Tarihi, S: 258, 1-31 Mart 1955.

Resmi Gazete, S. 3636, 21 Haziran 1937.

Telif-Tetkik Eserler ve Makaleler

Atatürk, (1989). *Nutuk-Söylev*, C. II, TTK Basımevi.

Ahmad, F.ve B. T. (1976). *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Akşit, A. (1959). *Türkiye'nin 1945'den Sonraki Dış Politika Gelişmeleri Orta Doğu Meseleleri*, İstanbul.

Albayrak, M. (2002). "DP Hükümetlerinin Politikaları (1950-1960)", *Türkler*, C: XVI, Yeni Ankara: Türkiye Yayınları.

Armaoğlu, F. (1995). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, Ankara: Alkım Yayınları.

Bağcı, H. (1990). *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Bilge, A. S. (1966). *Milletlerarası Politika*, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.

Demir, Şerif, (2011), "Dünden Bugüne Türkiye'nin Suriye ve Ortadoğu Politikası/ The Middle East and Syria Policy of Turkey from Past to Present", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*-ISSN: 1308-2140, Volume 6/3 Summer 2011, <http://www.turkishstudies.net>, Doi Number: 10.7827/TurkishStudies.2275, p. 691-713.

Duman, S. (2005) "Ortadoğu Krizleri ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi*, S: 35-36, Ankara.

Duran, H.- Karaca, A. (2013). "1950-1980 Döneminde Türkiye-Ortadoğu İlişkileri", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. XIV, S. 1.

Erhan, Ç. (2009). "ABD ve NATO'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar)*, Editör: Baskın Oran, C. I, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Erkin, F. C. (1968). *Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi*, Ankara: Başnur Matbaası.
- Eroğul, C. (1990). *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Fırat, M-Kürkçüoğlu, Ö. (2009). "Arap Devletleriyle İlişkiler", *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar)*, Editör: Baskın Oran, C: I, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Forum*, (Nisan 1954). C. I, S. 1.
- Gevgilili, A. (1981). *Yükseliş ve Düşüş*, İstanbul: Altın Kitaplar Matbaası.
- Gönlübol, M.- Ülman, H. (1966). "Türk Dış Politikasının 20 Yılı (1947-1965)", *S.B.F.D.* C. XXI, S. 1.
- Gönlübol, M.- ÜLMAN, H.- Bilge, A. S. (1974). *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Gürbüz, M. V. (2010). "Türk-Amerikan İlişkilerinde İttifak Sürecinin Başlaması", *S.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. XIII, Yıl: 10, S: 19.
- Karpat, H. K. (1967). *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Kocatürk, Önder, (2011). "İngilizlerin Irak ve Basra Bölgesindeki Faaliyetleri (1913-1914)/ The Activities Of The British In Iraq And Basra (1913-1914)" *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*-ISSN: 1308-2140, Volume 6/3 Summer 2011, <http://www.turkishstudies.net>, Doi Number: 10.7827/TurkishStudies.2058, p. 1449-1462.
- Koçak, C. (1996). *Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C. I-II, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1972). *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası*, Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Miquel, A. (1991). *İslâm ve Medeniyeti (Doğuştan Günümüze)*, Çeviren: Ahmet Fidan- Hasan Menteş, C. I- II, Ankara.
- Oran, B. (2009). "TDP'nin Kuramsal Çerçevesi", *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar)*, Editör: Baskın Oran, C: I, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarınay, Y. (1988). *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tellal, E. (2009). "SSCB'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar)*, Editör: Baskın Oran, C. I, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Uslu, N. (2000). "1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerinin Genel Portresi", *Avrupa Dosyası*, ABD Özel, S. 2.
- Uzgel, İ-Kürkçüoğlu, Ö. (2009). "İngiltere'yle İlişkiler", *Türk Dış Politikası (Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar)*, Editör: Baskın Oran, C: I, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeşilbursa, B. K. (2011). "Bağdat Paktı (1955-195)", *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S: 6.
- Yeşilbursa, B. K. (2011). "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)", *History Studies*, C. II, Orta Doğu Özel Sayısı.
- Yeşilbursa, B. K. (2009). *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. XXIX, Özel Sayı-II.

Zurcher, E. J. (2011). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/9